

kontekstima, prije svega mislim na društveno-kulturno vrednovanja odrastanja, slobodnog vremena, školovanja, potencijalne perspektive.

Čitatelj ovih tekstova, pritom posebice mislim na zagrebačke čitatelje, vjerojatno će osjetiti i povijesni i suvremeni identitet grada. Iako su bez sumnje oba povezana i umrežena, nerazumljiva jedan bez drugoga, ipak je modernost grada druge polovice dvadesetoga stoljeća za mnoge čitatelje i iskustvena razina. Identitet grada kao nacionalnog središta, te kulturnog i gospodarskog žarišta, urbani identitet s kraja 19. stoljeća, interioriziran je kao početna točka promišljanja fenomena modernosti. Prateći vremenski slijed prema bliskijim desetljećima – sedamdesetima, osamdesetima, devedesetima – čitatelj sklizne u problematiziranje modernosti koje je sam sudionik, a vlastito iskustvo postaje okularom promišljanja i interpretativnih zahvata. Upravo svakodnevi život i iskustvo aktualizirano je kao polje istraživanja urbane modernosti tijekom 20. stoljeća, u sociološkoj tradiciji od Simmela do teorija De Certeaua, u umjetničkim pravcima (nadrealizam) i znanstvenim projektima (britanska "masovna observacija" svakodnevice). Pritom aktualnim postaju pitanja ne samo specifičnosti iskustva modernosti već i specifičnost oblika za izražavanje toga iskustva, teorijska i metodološka kreativnost, te kritički potencijal svakodnevice za promjenom. Iako tekstovi ne zaprimaju "svakodnevni život" u svojoj teorijskoj i metodološkoj punini, ovaj široki paradigmatički pojam ostaje latentno više ili manje prisutan u člancima, ali svakako kao ravnoteža raspravi o modernosti koja kao svoje izvorište ima bilo kakvo institucionalno zaleđe.

Ovim pristupima modernosti "odozgo" i "odozdo", kako bi ih nazvala historiografska praksa, autori naznačuju svu složenost vremena, kontinuitete i diskontinuitete, aspiracije službenih struja (vlasti, ideologija) i alternativne inspiracije jednoznačnih ideja i mnogoznačnih konzekvenci, strukturalnih mijena i simboličnih praksi. Tekstovi u ovoj knjizi kombiniraju preglednost i informativnost s autorskim nastojanjima evaluacijskih poteza pojedinih razdoblja, ponegdje ostavljajući otvoren komentar prvih godina zagrebačke modernosti u 21. stoljeću. U skladu, uostalom, s promišljanjem same modernosti kao otvorene, kao procesa, kao tijeka.

Urbana antropologija i antropologija suvremenosti, sa specifičnim disciplinarnim teorijskim i metodološkim korpusom, i s poticajima danas izdašne produkcije unutar angloameričkih *urbanih studija*, trebale bi također učiniti sigurniji korak prema gradu kao prostoru i vremenu vlastitih istraživačkih ambicija te učiniti kulturnodruštvenu kritičku, znanstvenu interpretaciju disciplinarno prepoznatljivom i društveno relevantnom.

Valentina GULIN ZRNIĆ

Dagmar Burkhart, Ehre, Das symbolische Kapital, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH, München 2002., 291.str.

Dagmar Burghart poznata je slavistica, balkanologinja i etnologinja, pa je bavljenje temom *časti* iskorak je iz njezina dosadašnjeg znanstvenog vidokruga.

Čast, počast – riječ je koja uz konotaciju pripada svakoj kulturnoj zajednici. Autorica prepoznaje razdoblja koja naziva konjunkturalnim i ona u kojima čast bilježi padove, napose u doba izgubljenih ratova.

Čast kao društveni komunikacijski model autorica slijedi u prvome redu kroz njemačku povijest i suvremenost, a pojam vrednuje kao "simbolički kapital" – sintagmu koju je u znanost uveo Pierre Bourdieu. U samom uvodu autorica će izlistati svu složenost pojma *čast*, njegovu natpolitičku vrijednost kao i povijesne nijanse. Pojmovi poput časti, povrede časti ili dobrog glasa, sami su po sebi razumljivi, čak i banalni, ugrađeni u

svakodnevni život sve dok nam etnološki pogled autorice ne ponudi i drukčije zrenje. Jesmo li razmišljali o unutarnjoj i vanjskoj časti? Čovjek ima unutarnju čast koju nastoji sačuvati i obraniti. No istodobno, u skladu sa svojim zaslugama, prima i vanjsku čast, počast okoline, odličje koju mu dodjeljuju *drugi*. U pojedinim primjerima gubitak časti dovodi i do "društvene smrti", koju je moguće izbjeći javnim isprikama, sudskom odlukom i sl., čime se u posljednje vrijeme učestalo bavi i hrvatsko sudstvo. Iza nas je vrijeme kad su se konflikti vezani uz povredu časti rješavali dvobojima.

U poimanju pojma časti autorica ide korak dalje od sociologa Georga Simmela: on je *čast* smjestio između prava i morala i smatrao ga dijelom običaja. D. Burkhard nalazi da čast u suvremenom društvu treba promatrati u društvenim skupinama u svim područjima društvenog života, napose u športu, politici, pravu, medijima ili kulturi.

Dokazuje to brojnim primjerima koje je lako slijediti u knjizi čija je poglavlja rasporedila u dva temeljna dijela: u prvome redu autorica tematizira društvena područja časti: politika, gospodarstvo, sport, kultura, pravo, mediji, te dva ekskursa posvećena stupu srama, te bojama odličja.

Autorica vještinom iskusnog etnologa razjašnjava stanja časti u prošlosti i danas. Pojave su to o kojima često ne razmišljamo, možda i zbog toga što ih ne prepoznajemo. Jesmo li pri povratu imena gradovima i ulicama razmišljali kao o povratu časti? Godišnje se u Njemačkoj, saznajemo, podijeli 2400 kulturnih odličja, diploma, stipendija, projekata. Nagrađuju se profesori pri odlasku u mirovinu, izdaju se diplome – spomenice, tiskaju se *Festschrifti*. Tu vlada pravilo uzajamnosti, zaključuje autorica – Dajem ti počast da bi ti meni vratio čast i time povećao moj simbolički kapital.

U drugom dijelu knjige bavi se nositeljima časti raspoređenima među muškarcima, ženama i obitelji te skupinama (suvremene njemačke statusne i profesionalne skupine); nadalje bavi se nacijom i "paralelnim društvom": mediteranskim, južnoeuropskim, balkanskim i orijentalnim, kakvo danas zatičemo u Njemačkoj, a koje površni promatrač može nazvati arhaičnim zbog toga što gotovo svaki ubod nožem ili hitac ima konotaciju utemeljenu u tradicionalnoj obrani časti. Balkansku dvojnost poimanja časti autorica prati na svježim primjerima rezultata foruma o časti i dostojanstvu u njemačko-turskom kontekstu, koji je jedna udruga pokrenula putem *onlinea*.

Na primjeru Srbije za vrijeme Miloševićevog ratovanja, nepopularnosti Jugoslavije u Njemačkoj u doba nedavne prošlosti, ali i uzvratna antipatija prema Njemačkoj i Nijemcima u Srbiji, vidi se koliko je poimanje časti i uvrede krhko i relativno. Pobjedom opozicije u Beogradu pogled se mijenja. Srbi su ponosni što je njihova djevojka iz dijaspore, stanovnica Hamburga, 2001. postala "Miss Njemačke".

Multikulturalno društvo, pojam koji je donedavno bio u širokoj uporabi, pomalo ustupa mjesto "paralelnom društvu", po mišljenju autorice mnogo realnijem izrazu. To je još jedno dobro rješenje indirektno vezano uz razmišljanje o časti, a takvih je u ovoj knjizi mnogo.

Vrijeme u kojem se čast gubi na dopinškoj kontroli ili u žutom tisku, čast, počast i dostojanstvo ostali su začahureni u terminima i uzrečicama vezanima u prvome redu uz unutarnju čast, dok vanjska posiže za novim izrazima poput imidža, ugleda, pozornosti, a gubitak časti je sve češće diskriminacija, uvreda, gubitak prestiža. Autorica propituje ne ide li termin časti ruku pod ruku s terminima: red, narod, odanost i sl., koji su odživjeli svoje zlatno doba.

Začuduje konjunktura novih i starih knjižica bon-tona na njemačkom tržištu. Nije li to posizanje za oblicima vanjske časti u strahu od pojmovnog opterećenja unutarnje časti?

Dagmar Burkhart propituje nije li danas sve dopušteno što ne podliježe pravnim sankcijama. Potraga za čašću traje, pedagozi se trude oko etičkog odgoja mladeži, a autorica predlaže neka rješenja mireći Kantove postavke i sudionike "Reality showa". Točna je i

njezina završna misao o težini funkcionalnog društva današnje Njemačke opterećenog relativizacijom i ambivalencijom vrijednosti. Smatra da Njemačka, zahvaljujući bremenu bliske prošlosti, danas u 21. stoljeće ulazi praćena paradoksalnom i proturječnom frazom "Čast je mrtva – živjela čast!".

Ova knjiga ne pretendira da bude znanstveno djelo. Čitljiv tekst nije isprekidan bilješkama. Ako želimo, možemo je, međutim, čitati i kao znanstveno djelo i vrlo poticajan tekst. Na kraju knjige pridodan je iscrpan popis literature u kojoj se svatko može snaći i snabdjeti izvorima informacija. Knjiga je to puna podataka koje ne možete skinuti s interneta. Primjerice, nižući podatke o iznimnoj počasti kao što je Nobelova nagrada, autorica navodi i sve okolnosti oko njezina odbijanja.

Ovo izdanje kojim se pomiču dometi etnologije, zavoljet će novinari, pisci, studenti, političari, povjesničari i germanisti kao i turisti i ljubopitljivci, rezultat je timskog rada, brojne ekipe ekscerptora i savjetnika kojima autorica poimence zahvaljuje.

Nives RITTIG-BELJAK

Hannes Grandits, Familie und sozialer Wandel im ländlichen Kroatien (18-20. Jahrhundert), Böhlau, Wien - Köln - Weimar 2002., 504 str. (Zur Kunde Südosteuropas; II/ 32)

Pred nama je još jedno djelo koje bismo pripisali povijesti društva. Autor se odvažio na ovaj neklasičan povijesni pristup potaknut znatiželjom da otkrije povijesnu pozadinu i društvenu logiku svakodnevnog seoskog života u Hrvatskoj. U središtu njegove pozornosti je obitelj i njezine promjene te slijed: pojedinac, obitelj, selo, promjene, zvuči kao

prvorazredan poziv etnologima da pročitaju ovu opširnu studiju.

Knjiga je nastala iz materijala kojim se autor koristio za svoju doktorsku disertaciju potaknut već ranije prikupljenom građom koju mu je njegov mentor, poznati američki stručnjak za Balkan, Joel M. Halpern, stavio na raspolaganje.

Antologiju obiteljskog života dobivaju tako dva hrvatska sela: Lekenik, koji leži 30 km južno od Zagreba i tridesetak kilometara udaljenije selo Bobovac. Riječ je o ravničarskim selima čije se stanovništvo od osmanlijskog doba do najnovije povijesti moglo osvjedočiti što znači živjeti uz granicu.

Autor je čak na nekoliko godina morao prekinuti rad u selima koja su se u posljednjem ratu našla "na prvoj crti". Toliko uvodno, uz napomenu kako je terenski rad ovom mladom znanstveniku sigurno olakšala činjenica što je gradišćanski Hrvat.

Tražiti model obiteljskih promjena u dvjesto godina u dvama selima i onda to primijeniti na Hrvatsku suviše je zahtijevan cilj. Autor je toga svjestan, no nastoji da njegova izabrana sela budu što jasnije, što temeljitije predstavljena, međusobno uspoređena, da se detaljnom slikom mogu poistovjetiti ili ne poistovjetiti s bilo kojim modelom. Prihvaćajući da je svaki rad splet priloga mnogih, poštujući interpretaciju povijesnog trenutka kako ga uviđa pojedinac, povjesničar odrađuje posao etnologa, ili kako će to autor reći, naslanja se na povijesno-antropološku istraživačku tradiciju. Time dobiva razumljiviju interpretaciju promjena društvenih procesa u kojoj se našla obitelj. Halpernov tim odradio je 1960.-1962. dio terenskih istraživanja (preko 200 intervjuua i biografija, fotografija) pa je autoru uz kontrolu istraživanja ostalo vremena i da se bavi arhivskom građom te podastire statistike.

Navest ću poglavlja u kojima autor analizira usmenu i pisanu povijest odabranog turopoljskog kraja:

U poglavlju "Različiti svjetovi: Lekenik i Bobovac u predindustrijskom vremenu" autor prikazuje život Lekenika oko 1780. Zanimljivo je da su u to vrijeme stanovnici bili